

DEEL III

KEIZER OTTO III

DE GROTE NIJMEGENAAR

achtste jaargang no. 2

**VALKHO
NIEUW**

V O O R W O O R D

Wederom is de heer Henk Schoonwater er in geslaagd een interessant thema-nummer samen te stellen dat tevens het sluitstuk is van zijn zogenaamde "kleine Ottonen-trilogie".

Is nummer I van deze "trilogie", geschreven over "DE OTTONEN-KEIZERS", bijzonder in de smaak gevallen: ook nummer II over "KEIZERIN THEOPHANU EN HET VALKHOF" is zeer enthousiast ontvangen. Wij behoeven U maar te melden dat we aan de derde druk toe zijn van dit Theophanu-nummer, hetgeen betekent dat er 1500 exemplaren verspreid zijn.

Wij zijn overtuigd dat ook nummer III in het enthousiasme zal delen. Ook hierin wordt een stukje historie weergegeven waarover, zeker in onze streken te weinig bekend geworden is om welke reden dan ook.

Deze Ottonen-trilogie licht een tipje op van de wazige sluier waaronder nog veel onbekende historie verborgen moet liggen en om bij huis te blijven; wellicht zeer veel interessante feiten over Nijmegen en het Valkhof in het bijzonder.

Gelukkig dringt in bredere kring door dat Nijmegen en het Valkhof een rijke historische achtergrond hebben. Vanuit deze achtergrond zullen in de toekomst zeker meer thema-nummers in Valkhofnieuws verschijnen en we zijn verheugd dat ook de heer Schoonwater zijn medewerking hieraan blijft verlenen.

Rest ons slechts U veel leesplezier te wensen met dit thema-nummer.

de Redactie.

KEIZER OTTO III DE GROTE NIJMEGENAAR.

door Henk Schoonwater.

I VOORSPEL.

Dat Keizer Otto II op bezoek komt in Nijmegen is niet zo ongewoon en evenmin dat hij samen met zijn vrouw komt; beiden verblijven blijkbaar graag in Nijmegen met het wijde uitzicht over de Waal en omringende landerijen. Zij waren ook al hier in de jaren 973, 975, 976 en 977.

Het jaar 980 is echter een bijzonder jaar voor de nijmegenaren, al zullen velen dat niet hebben beseft. Het bijzondere zit in het feit dat Theophanou, de echtgenote van Otto II, zojuist een kind heeft gekregen dat zich eerder aankondigde dan verwacht werd. Men kan trachten het zich voor te stellen; Otto II, zijn vrouw en gevolg kwamen rijdend te paard vanaf Aken via Maastricht naar Nijmegen waar de hoogzwangere vrouw op het Valkhof wilde bevallen. Maar het liep anders; de weeën kwamen vroeger dan verwacht en in het deel van het Rijkswald dat nu Ketelwald wordt genoemd vond de bevalling plaats. Of dat nu bij het dorpje Kessel is of dat het Keltedal er iets mee te maken heeft, men weet het niet. Karl Gossert heeft er een gedicht over gemaakt:

*Einmal schosz auch ein Kaiser ins Kraut
Es began, als im Walde Ketila die Wehen
stiegen und die Byzantinerin den Ritt zum
Valkhof unterbrach.
Bald hing Geburtsschrei in den Zweigen.*

De kroniekschrijver Thietmar von Merseburg, bekend om zijn goed gedocumenteerde geschriften, is onze berichtgever en schrijft na enkele jaren nog van de grote opschudding in de Valkhofburcht om de vroegtijdige geboorte in het Rijkswald.

Het was op een der eerste julidagen in 980 dat Otto III ter wereld kwam. Het bijzondere was, dat dit kind de eerste mannelijke nakomeling was en dus troonopvolger; lang verwacht, denk ik. Theophanou had eerder reeds het leven geschonken aan twee meisjes; Adelheid in 977 en naar schoonmoeder genoemd en Sophia in de zomer van 978 geboren en de echte byzantijnse naam "wijsheid" gegeven.

De rijkszaken moesten intussen doorgang vinden. Op 25 juli 980 verleent Otto II aan het klooster Fulda de wildban in het vorst Branvirst. Drie dagen later verleent hij voorrechten aan de abdij van Nijvel (Nivelles).

Einde oktober 980 werd Nijmegen weer verlaten en ging het keizerlijk gezin met groot gevolg via de sneeuw-bedekte alpen naar Italië met het mildere klimaat. Wij zouden een dergelijke tocht onverantwoord vinden. Tijdgenoten vertellen dat de alpentoppen dikwijls in de wolken verdwijnen en dat men vooral bij het afdalen moet oppassen en speciaal als men te paard is. Het grootste deel van dit hoge gezelschap bereed een paard. Veelal huurde men uit de plaatselijke bevolking de mensen die als gids vooruitgingen en de weg wezen. Ook huurde men mensen die de weg vrijmaakten van sneeuw en ijsmassa's. Dikwijls moest men de vrouwen, op runderhuiden gezeten, naar beneden laten glijden. Eveneens werden paarden met samengebonden benen naar beneden getransporteerd. Velen overleefden dit echter niet.

Maar wat er van zij: het paasfeest vierde de familie in Rome.

Otto II en Theophanu met hun zoon Otto III in aanbidding

Waarom, zo zal men zich afvragen, die haast en een tocht vol gevaren in de barre winter? Het was gewoon om politieke redenen.

De Ottonen-keizers wilden evenals Karel de Grote 150 jaar daarvoor, het oude west-romeinse keizerrijk weer in ere herstellen. In 962 liet Otto I zich te Rome door de paus tot romeins keizer kronen. In 967 deed Otto II hetzelfde.

De erfenis van Karel de Grote was in drie delen uiteengevallen, ten prooi aan onderlinge ruzies. Eerst Otto I gelukte het een deel van Karels rijk, dat gezien moest worden als voortzetting van het grote romeinse keizerrijk, weer enigszins tot een eenheid te maken. Otto wilde Rome, naast Byzantium, weer het hart der bekende wereld laten zijn; Rome als middelpunt van een christelijk rijk. Maar de byzantijnen keken erg neer op die uit het noorden aangewaaide "barbaren". Ze toonden zich zeer verontwaardigd over het feit dat een van deze mensen zich de titel "keizer" durfde aanmatigen. Vanuit hun eeuwenoude traditie was er maar één keizer en dat was de rechtmatige opvolger van keizer Konstantijn de Grote, die in 313 bij edict van Milaan het Christendom vrijheid van godsdienst had gegeven. Zelfs de macht van de paus daar in Rome verbleekte erbij en zeker nadat die barbaarse Gothen onder aanvoering van Alarik het oude Rome in 410 verwoest en geplunderd hadden, was de macht de eer en de glorie overgegaan naar het oost-romeinse rijk en zijn hoofdstad, het door Konstantijn gestichte Konstantinopel. Dat zij zich hierop verkeken, heeft de geschiedenis wel uitgewezen.

Otto III, de zoon van Otto II en Theophanou, tevens troonopvolger, is zeer zeker door zijn moeder beïnvloed en daardoor een halve byzantijn geworden.

Otto III streefde er naar zijn regering en de landen waarover hij regeerde een byzantijs stempel te geven; Byzantium-Konstantinopel, dat was zijn grote voorbeeld. Er moest een hiërarchie komen van vorsten met aan de top de keizer, gezien als een door God aangestelde vertegenwoordiger. Het moest zijn: één familie van Christen-koningen. Dit is in eerste instantie een ideaal geweest dat hem door zijn moeder Theophanou en zijn Griekse leermeesters is bijgebracht. Maar bij zijn streven om dit ideaal te bereiken werd hij ook beïnvloed door zijn eigen traditie die terugging tot Karel de Grote; een keizerstraditie.

Om als keizer te worden gezalfd moesten de duitse koningen allerlei moeilijkheden overwinnen. Geen afstand was te ver, geen berg te hoog, geen hindernis onoverkomelijk en geen moeilijkheid te ingewikkeld. Liefst 66 maal zijn duitse vorsten over de Alpen getrokken en welke zedenloze paus ook op de troon mocht zitten, hij was en bleef de opvolger van Petrus. Zo ook de stad Rome; het maakte niet uit welke edelen telkens weer om de macht streden en veel vernielden; West-Europa zag omhoog naar deze edele stad, "heerseres van de aardkring", geheiligd door het bloed van de vele christen-martelaren. Door de graven der apostelvorsten Petrus en Paulus was het voor de gelovigen de paradijspoort. Het trok niet alleen vorsten maar ontelbare pelgrims en vooral in de tijden van betrekkelijke rust. Men zag niet de regerende paus als bepalende macht, maar Petrus, die als het ware vanuit zijn graf in Rome regeerde. De paus die de koning zalfde was in de ogen der gelovigen slechts een werktuig in handen van Petrus; het wezen van de keizer lag in zijn priesterlijke wijding. En velen, om niet te zeggen alle gewone mensen beschouwden het zien van de gezalfde als heil-aanbrengend.

Vanaf het ogenblik dat een hertog door de rijksgroten tot koning werd gekozen, beschouwde hij zich als koning van Duitsland en Italië. Wanneer hij dan naar Rome kwam, dan moest de paus hem, hoe dan ook, voor de apostelgraven de zalving tot keizer toedienen. De paus droeg dus niet het keizerdom over, maar voltrekt alleen de laatste fase van de koningskroning die in Aken was begonnen.

***

II DE OPVOEDING.

De moeder van Otto III had een zware en dubbele taak; haar kind opvoeden in de byzantijsse én in de westerse traditie en benevens de eenheid bewaken van het grote rijk. Theophanou zal ongetwijfeld haar zoon hebben voorbereid op de toekomstige troonopvolging. Otto werd door zijn tijdgenoten reeds beschouwd als een man met een hoge educatie. Een door Theophanou meegebrachte byzantijn Johannus Philagethos werd aangesteld als leermeester van Otto en kwam in 980 reeds in dienst aan het hof. Hij was geestelijke doch bleek later te wereldsgezind te zijn. In 987 riep Theophanou Bernward naar het hof om leraar van haar zoon te worden. Volgens Bernward sprak Otto toen al vloeiend grieks en latijn. Nog heden bevindt zich in de Hildesheimer Domschat een studieboek, "liber mathematicalis", dat toen gebruikt werd. Bernward is tot 993 zijn leermeester geweest en heeft later als bisschop van Hildesheim zeer veel voor de kerk betekend. Hij was een saksische aristocraat en had als monnik en arts ook gevoel voor kunst.

Volgens de beschrijving was Otto III niet roodblond zoals zijn vader en grootvader, maar had hij donkere haren en donkere ogen geërfd van

Otto III en zijn moeder, Keizerin Theophanou
(in goud-reliëf uitgebeeld op de band van
het Gouden Evangelieboek van Echternach)

zijn moeder, de griekse prinses Theophanou. Ook was hij daarbij slank en groot, zodat niemand kon ontkomen aan de ban die zijn verschijning teweegbracht. Hij kende drie talen: Duits, Grieks en Latijn en was thuis in filosofie zowel als in mathematiek; hij hield van muziek en schreef gedichten. Daarnaast wist hij van zoveel zaken, dat zijn tijdgenoten hem "Mirabilia mundi", het wereldwonder noemden.

Een en ander betekent geenszins dat hij in zijn jeugd in de watten gelegd is. Reeds als kind dwong men hem tot eindeloze ritten te paard of moest hij met zijn vader mee op veldtocht of werd met andere onderdanen meegezonden. Hij werd zeker niet gespaard; de zogenaamde ijzeren eeuw was daar ook niet naar.

III DE KRONING.

Otto II had in 982 een enorm leger op de been gebracht om in het uiterste zuiden eens orde op zaken te stellen. Maar de in Calabrië heersende malaria dunde het leger geweldig uit met als gevolg een grote nederlaag. Echter het daaropvolgende jaar werden al voorbereidingen getroffen voor een nieuwe expeditie.

Alsof Otto II zijn naderend einde voorvoelde, liet hij in Verona door de rijksvorsten zijn zoon tot koning kiezen en gaf hen de opdracht de jongen in Aken te laten kronen. Dit gebeurde op het kerstfeest 983 in Aken terwijl zijn vader en moeder in Rome verbleven. Een driejarig kind, niet meer terug te vinden in de gewaden. Men had een kroontje voor hem gemaakt dat nu nog de gouden Madonna van Essen kroont. De kleine Otto III werd gekroond en gezalfd door Johannes, aartsbisschop van Ravenna, die zojuist was aangekomen

en door aartsbisschop Willigis van Mainz. Onder het gejubel van het volk is hij dan koning van Duitsland en Italië. Door de kroning ook door de italiaanse aartsbisschop te laten voltrekken, wilde men uiting geven aan het feit dat deze gekroonde vorst tevens heerser was over de italiaanse landen. Het noodlot wil echter dat, terwijl de kleine Otto wordt gekroond, diens vader reeds in het verre Rome is overleden. Als in Aken de feestelijkheden voorbij zijn maar de vorsten deze stad nog niet hebben verlaten, bereikt hen het bericht van de dood van de vader. Otto II is op de 7de december 983 in aanwezigheid van Theophanou en paus Johannes XIV aan malaria gestorven. Door een paardemiddel had hij de koorts nog willen stillen, maar het was juist verergerd. Als enige van de duitse keizers begroef men hem in het atrium van de oude St. Pieter. Tijdens de enorme vergroting van de St. Pieter, door Bramante, werd de tombe in 1609 naar de vaticaanse graven verplaatst.

Ongetwijfeld hebben de vorsten voor hun vertrek uit Aken, besproken wat er nu moest gebeuren. Volgens erfrecht en krachtens kroning was de driejarige Otto de opvolger van zijn vader. Theophanou en Adelheid zouden het regentschap waarnemen.

Theophanou had al direct te kampen met een poging van de hertog van Beieren Hendrik II, om zich van de troon meester te maken, maar een invloedrijke groep geestelijken onder leiding van de aartsbisschop van Mainz, Willigis, zorgde dat de poging werd verijdeld. Otto was nog geen vier jaar oud of hij werd slachtoffer van een ontvoering, beraamd in de strijd over het voogdschap. Immers hij was koning en reeds gekroond. Wie hem in de macht had kon regeren tot Otto 15 jaar oud was. Maar de mogelijkheid was ook niet uitgesloten

Otto III, die als jongen van 14 jaar de troon beklom en stierf op zijn 21ste, is de dromer geweest van het Saksische huis. Hij streefde ernaar een rijk te stichten dat Romeins en Christelijk zou zijn, maar tevens ook Germaans. Deze afbeelding is uit een evangelieboek dat omstreeks 998 is geïllustreerd. Otto neemt de huldiging in ontvangst van de belangrijkste vier provincies van zijn rijk, Sclavinië, Germanië, Gallië en Rome.

dat de voogd ook daarna nog zou regeren en de jonge man kon bewegen van het koningschap af te zien. Het was Hendrik I van Beieren, bijgenaamd de "ruziezoeker", die ook reeds eerder had geprobeerd Otto II van de troon te stoten. Met gevangenschap moest hij hiervoor boeten te Utrecht in het uiterste westen van het rijk. Hoe hij daar uit gevangenschap raakte is niet helemaal duidelijk, maar wel dat hij met de een-ogige graaf Ekbert en een troep soldaten ineens voor de poorten van Keulen verscheen. Daar vorderde hij van aartsbisschop Warin de uitlevering van het kind. Merkwaardig is dat de kleine zich niet op het Valkhof bevond of in een der andere keizerlijke paleizen. Vreesde men al eerder een gijzeling, dat men Otto onder de hoede van een bisschop plaatste? Wat er van zij; de aartsbisschop bezweek voor Hendriks argument. Hij was de meest nabije bloedverwant uit de vaderlijke lijn en zo ook van rechtswege voogd.

Met zijn pupil trok hij door het land en liet daarmee zien dat aan hem, Hendrik, de voogdij en macht toekwam. Hij had vooral succes bij de hogere geestelijkheid en enige rijksgenoten, die niets méér vreesden dan een vrouwen-heerschappij onder leiding van Theophanou en Adelheid, moeder en grootmoeder van Otto III. Immers ook zij hadden recht op voogdij. Deze beide vorstinnen waren het die de strijd tegen de beierse hertog opnamen. Hoewel zij elkander niet zo erg mochten, bundelden zij haar krachten om gezamenlijk strijd te voeren tegen deze vijand.

Hendrik gaat naar Saksen en weet daar drie slavische vorsten aan zijn zijde te krijgen. In de stad Quedlinburg treedt hij als koning op maar zijn aanhang schrompelt met de dag en tot koning wordt hij niet gekozen. Daarop keert hij weer spoedig naar Beieren terug. Ondertussen wordt

door bisschop Willigis en koning Konrad van Schwaben een vergadering bijeengeroepen waarop wordt besloten een Rijksdag te organiseren in het Thüringse Meinungen.

Ook Hendrik is op de rijksdag aanwezig en als de vergadering zich éénstemmig voor de jonge koning verklaart vindt een compromis plaats en belooft Hendrik het kind weer aan zijn moeder terug te geven. Als plaats waar dit zal geschieden wordt gekozen voor Rohr bij Meinungen.

Het is 29 juni 984 op het feest van de twee apostelvorsten Petrus en Paulus dat de overgave plaatsvindt. Daar zijn de beide keizerinnen aanwezig, koning Konrad en aartsbisschop Willigis van Mainz. Hendrik wierp zich onder tranen ter aarde en gaf het kind aan zijn moeder. Daar verscheen op klaarlichte dag een heldere ster of komeet in de lucht; een symbool? In het vervolg waren Theophanou en Adelheid beiden de voogden over Otto.

***

IV HET REGENTSCHAP.

De verhouding tussen die twee vrouwen was van meet af aan niet optimaal te noemen. Naast jaloezie en heerszucht speelde ook het verschil in geaardheid mee dat voortkwam uit het verschil van de geboortelanden. Wat haar echter bij elkaar hield was de zorg om Otto en voor het rijk dat zij voor hem in eenheid moesten zien te bewaren.

Thietmar von Merseburg schrijft over Theophanou: "ze was een vrouw met een bescheiden en vast karakter, hoewel zij tegelijkertijd niet vrij bleef van de zwakheden die eigen waren aan haar geslacht." Anderen berichten weer dat ze van opsmuk en sieraden hield en daardoor aan de Duitse vrouwen een slecht voorbeeld gaf. Dit verhaal

komt ongetwijfeld uit saksische bron. Daar was men nog niet zo geciviliseerd maar had meer nog de oer-germaanse hardheid.

Theophanou was jong, mooi en vol levensplezier had zij genoeg in alles wat mooi was. Op grond van haar grote vorming in Byzantium zag ze neer op menige germaan met minder vormelijkheid. Theophanou wist alles naar haar hand te zetten en zij ondertekende: "Theophanou divina gratia imperatrix" Theophanou door Gods genade keizerin. Later voegde ze zelfs de titel toe: "imperatrix augusta", hetgeen slechts de keizer toekwam. Zij was immers maar regentes. De dood van Otto II, de geliefde zoon, respectievelijk echtgenoot plus de zorg om de toekomst van het rijk, had de twee vrouwen bijeen gebracht. Adelheid was vroom op het fanatieke af. Ze was al over de vijftig; gunde zich zelf niets en de haar omringende geestelijken alles. Vooral Adelheid beseftte dat ze haar krachten niet verder aan Zuid-Italië moest verspillen. De byzantijnen zaten daar te vast in het zadel en het klimaat was moordend voor hen die er niet aan gewend waren. Zij beseftte dat ook het gezag over Rome verloren was.

De houding van Adelheid is merkwaardig te noemen. Nadat ze zich in Pavia had teruggetrokken laat ze alles in grote passiviteit over zich komen en in haar toch grote koninklijke waardigheid moet het haar zwaar zijn gevallen dat een buitenlandse en nog wel griekse vrouw het land beheerste; ook al was het haar schoondochter. Eenmaal terug in het Longobardische rijk van haar eerste man zoekt zij meer de rust in Pavia. Aanvankelijk volgde Theophanou haar met de bedoeling toch wel de macht van de oude vrouw in te perken. Is eenmaal de toestand in Pavia tot tevredenheid geklaard, dan gaat Theophanou naar Rome.

In Rome blijft zij niet lang en als zij in hetzelfde jaar vertrokken is, breken daar wilde vechtpartijen los tussen de aanhangers van de uit Byzantium teruggekeerde tegenpaus Bonifatius VII en de regerende Johannus XIV. De tegenpaus laat Johannus doden maar wordt wat later zelf door de andere partij in een der kleine straatjes als een hond doodgeslagen. Johannus Crescentius noemt zich nu Patricius en neemt het roer in handen. Hij meent ook de nieuwe paus te kunnen benoemen en dat wordt weer een echte romein, die zich Johannus XV noemt. Blijkbaar is het toch gelukt de vrede te herstellen en krijgt Patricius de beide keizerinnen aan zijn kant, want in 989 keert Theophanou naar Rome terug, laat Johannus Crescentius in zijn macht als Patricius en erkent de paus. Zowel in Rome als in Ravenna regeert zij als heerseres en noemt zich vanaf die tijd in de oorkonden keizerin. De oorkonde van 2 januari 990 vermeldt: "Theophanou, divina gratia imperatrix augusta."

Het wordt voor Theophanou een heen en weer reizen tussen het zuiden en het noorden. In het jaar 985 is zij weer in Quedlinburg om er het paasfeest te vieren. Met haar 5-jarige zoon neemt zij de hulde in ontvangst van vier hertogen van het rijk en van de Poolse en Boheemse vorsten. Of zij in die tijd ook in Nijmegen woonde is niet bekend. De kronieken zwijgen er over. Eerst in haar sterfjaar wordt de stad weer genoemd.

Op 21 mei 987 sterft Lodewijk V in Frankrijk, de laatste afstammeling van Karel de Grote. Hij had zijn moeder, de dochter van Adelheid, vanwege haar lichtzinnige levenswandel van het hof gestuurd. Zij vluchtte naar Parijs waar de machtige graaf Hugo Capet woonde. Deze maakt nu aanspraak op de franse troon; Theophanou raakt er in betrokken en bemiddelt. Hugo kroont men op

3 juli 987 te Noyon, doch de laatste karolinger Lotharius, die het veld moest ruimen voor Hugo, geeft de moed nog niet op en veroverd zelfs de plaats Laon waar hem koningin Emma, Adelheids dochter in handen valt. Ook nu moet Theophanou weer bemiddelen. Zelfs na de dood van Emma in 989 moet zij nog de vrede bewerkstelligen tussen de twee vorstenhuizen.

Het is intussen ook weer vrede geworden tussen Hendrik II van Beieren en Theophanou, want zij geeft hem weer de mark Verona en Aquileija terug.

Dat zijn echter delen van het oude longobardische rijk waarover Adelheid regeert en welke landsdelen indertijd door Otto I aan Hendrik I waren gegeven. Maar Adelheid die alleen vrede wil, praat er niet over.

V DE DOOD VAN THEOPHANOU EN HET EINDE VAN HET REGENTSCHAP.

Begin 991 reist Theophanou weer af naar het noorden. Onder haar begeleiders is Hugo, markgraaf van Toscane, een neef van Adelheid en tot voor enkele jaren nog haar raadgever en rechterhand. Het is duidelijk dat zij Adelheid daar in Pavia van haar beste mensen heeft beroofd. Opgetekende woorden van haar duiden er op zoals: "Wanneer ik nog een heel jaar leef, dan zal men de macht van Adelheid met de vlakke hand kunnen omspannen". Haar zal echter dat jaar niet gegund worden.

In april 991 is zij weer in Quedlinburg en op de rijksdag van 5 april in tegenwoordigheid van de 11-jarige Otto zijn ook de gewichtigste vazallen Hugo van Toscane en Mieszko van Polen aanwezig en beloven trouw aan Theophanou.

Theophanou's rijk leek gevestigd en ze gaat vervolgens naar Nijmegen, waar ze met Otto en Hugo van Toscane arriveert. Deze Hugo was een van haar voornaamste raadsheren en volgens de kroniek volgde hij haar overal waar zij ging. De vraag dringt zich wel aan ons op of dit wellicht haar minnaar is geweest. Zouden slechts bestuurlijke zaken hem telkens weer zo ver van Toscane hebben gevoerd? Nog merkwaardiger is dat hij vroeger de zeer toegewijde raadgever was van Adelheid en na Otto's dood ineens omzwenkt naar de alleenstaande Theophanou. Of... zou het een politieke zet van Adelheid zijn geweest en zou hij haar misschien in Nijmegen vergiftigd kunnen hebben?

Tijdens haar verblijf in Nijmegen wil zij de laatste strijd tussen de franse Karolingers en de aanhangers van Hugo van Capet beslissen. Deze laatste der Karolingers, Karel, een oom van Lodewijk V is door Hugo van Capet gevangen genomen en met vrouw, zoon en twee dochters in Orleans gevangen gezet. Theophanou wil weer bemiddelen, want haar is er alles aan gelegen de westgrens van haar rijk veilig te houden. Zij heeft er geen kans meer voor gekregen. Karel sterft in Orleans en Theophanou sterft te Nijmegen op de 15e juni 991. Zij werd slechts 35 jaar en had 7 jaar over het rijk geregeerd. Zij is in Keulen begraven in de St. Pantaleonskerk. Daar staat de elfjarige zoon Otto aan het graf van zijn moeder.

Nadat Adelheid bericht over de dood van Theophanou had vernomen komt zij direct over de Alpen om de leiding weer op zich te nemen. Dezelfde raadsmannen behoudt zij, zoals: Willigis van Mainz, Notker van Luik en Hildibald van Worms. Deze laatste was kanselier van Theophanou geweest. Nu werd Adelheid opnieuw aanvaard als

regentes zowel over Italië als Duitsland. Dit bewijst wel dat ze in al die jaren dat zij terzijde geschoven was toch veel vrienden gehad moet hebben. Door de rumoerige toestand die in Duitsland heerste na de dood van Theophanou was zij wel genoodzaakt hier haar macht te consolideren en de trouwe markgraaf van Toscane staat nu weer aan de kant van Adelheid. Dit tekent wel zijn positie.

Tussen de jaren 991 en 995 komen de slavische volken aan de oostgrens weer in opstand en de 11-jarige koning gaat mee ter veldtocht en door de kommer en het gevaar wordt hij gehard voor de toekomst. Na de val van Brandenburg in 994 keert de rust daar terug.

De wettelijke minderjarigheid eindigde bij de 14e verjaardag van Otto en op de Rijksdag in 994 te Solingen wordt hij mondig verklaard. Zijn eerste daad was zich los maken van zijn grootmoeder. De houding van de 14-jarige Otto jegens zijn grootmoeder was niet bepaald prettig; wellicht heeft hij zich reeds lang te veel bevoegd gevoeld door twee vrouwen. Hij zet de 64-jarige vrouw buiten zijn hof en zonder strijd trekt Adelheid zich terug in haar geliefde klooster Selz in de Elzasz. Dit was haar geboorteland en ook haar grootmoeder had zich indertijd daar teruggetrokken. Zij had in een oorkonde zichzelf al eens genoemd: "Adelheid, door Gods gave keizerin, uit zich zelf zondares, de dienstmaagd van de knechten Gods".

In hoeverre een kind van 14-16 jaar kan regeren blijft de vraag. Ongetwijfeld heeft zijn grootmoeder, vooral in de beginjaren het beleid bepaald en Otto had daarbij zijn raadgevers.

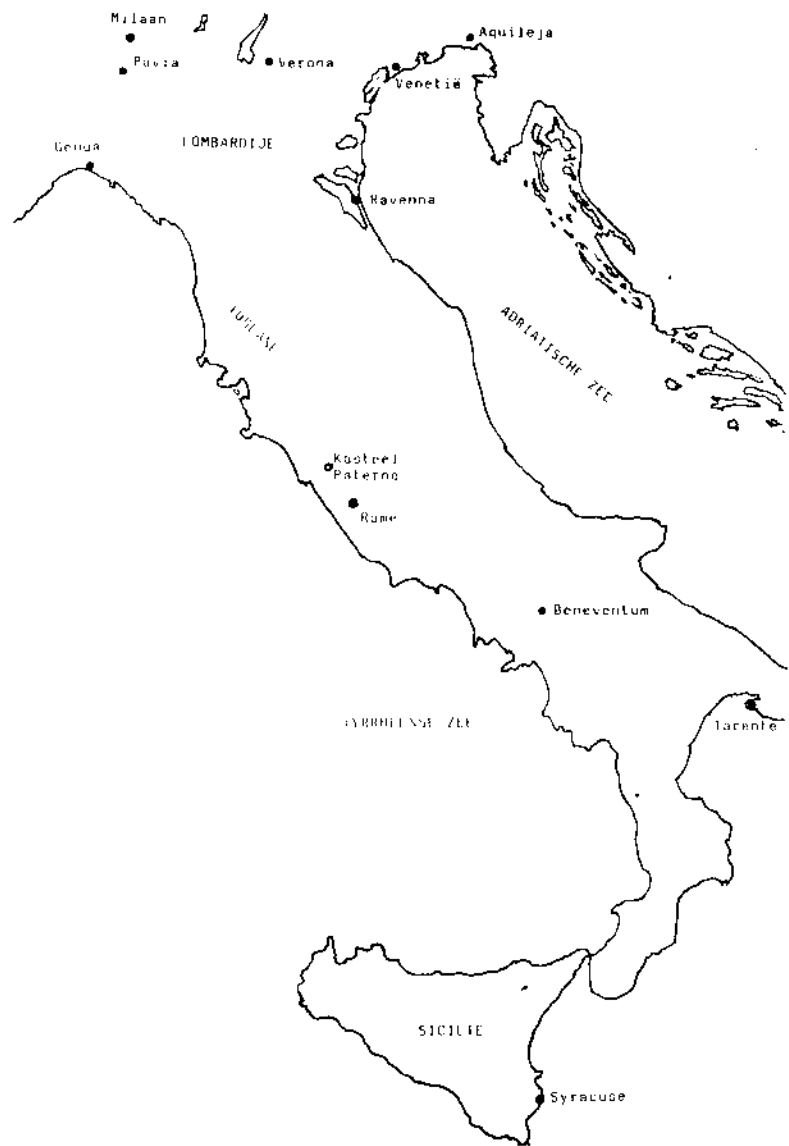
Reeds tijdens de Rijksdag te Solingen benoemt hij Heribert tot kanselier van Italië en stippelt daarmee zijn toekomstig regeringsbeleid uit. Voor het eerst wordt nu een Duitser tot Italiaans kanselier benoemd.

Met de hulp van zijn grootmoeder Adelheid, zijn aartskapelaan Willigis en kanselier Hildebald wilde hij zelf regeren. Zijn koningskroon te Aken was voor hem niets anders dan een schrede naar de keizerskroon; logisch eigenlijk, want van de kroning als driejarige zal hij zich weinig hebben herinnerd. Men kan ook voor zeker aannemen dat hij door zijn moeder Theophano en door diens raadgever de Griek Philagatos, in die richting zal zijn opgevoed. Hij zal hoog hebben opgezien naar het Byzantijnse keizerrijk en hoewel hij er nooit is geweest, zal hij er veel over hebben gehoord door zijn moeder. Ook de verhalen over de antieke beschaving in Rome zullen zijn ideeën beïnvloed hebben; vooral zijn leermeester Gerbert van Aurillac bracht zijn grote belangstelling hiervoor op zijn leerling over.

Al spoedig werd Adelheid ter zijde geschoven en verbannen naar Selz in de Elzasz. Daar verbleef zij voor de rest van haar leven in een door haarzelf gesticht klooster.

Eind maart 995 arriveert Otto in Nijmegen, na een reis via Boppard en Aken. Het jaar daarop zit hij weer in Italië waar hij orde op zaken gaat stellen. Het koninklijke en kerkelijke goed dat tijdens Adelheid's regering in bezit van andere edelen was gekomen neemt hij weer in bezit. Tijdens zijn verblijf in Noord-Italië verzocht de Doge van Venetië hem een paus te benoemen, want Johannes XV (985-996) was zojuist overleden. Otto koos zijn bloedverwant en huiskapelaan Bruno van Karintië, die de naam aannam van Gregorius V; op de jonge leeftijd van 24 jaar was hij tevens ook de eerste duitse Paus in Rome en hij regeerde van 996-999.

Sinds 250 jaar was het niet voorgekomen dat een niet-romein tot paus werd benoemd en

De lokatie van in de tekst genoemde plaatsen en landstrekken in Italië.

dan nog wel een "barbaar" uit het noorden. Onder de 47 pausen tot dan toe waren slechts twee niet-romeinen geweest en nu was gebroken met de traditie om de pauselijke stoel alleen door stads-romeinen te laten bezetten. Het initiatief van Otto tot deze benoeming viel bij de romeinen heel slecht en in hun ogen had een vreemde een andere vreemde tot paus gemaakt.

Er zijn slechts vijf duitse pausen geweest en meestal in de treurigste tijden van het pausdom. Sedert de 8ste eeuw beheersten enkele partijen van de Italiaanse adel de stad en de kerk waaronder de graven van Tusculim; zij bezetten kardinaalsposten en probeerden voortdurend hun kandidaten op de stoel van Petrus te krijgen. In de rest van Italië trachtten de steden onafhankelijk van keizer en paus te worden en werd reeds meer dan een eeuw hierover strijd gevoerd. Deze strijd was voor de rust in het land niet bevorderlijk en evenmin voor het geestelijk leven.

De nu aangestelde paus Gregorius had zijn vorming in Mainz genoten en hij werd vriend en leidsman van Otto; geen wonder dus dat hij in aanmerking kwam voor deze hoogste post. Hij behoorde tot de stoet die vanuit Duitsland naar Italië was getrokken en met de bisschoppen van Mainz en Worms trok men vanuit Pavia verder in de richting van Rome en het was nu zaak spoedig Rome te bereiken om de keuze door beider aanwezigheid definitief te doen zijn.

In het voorjaar 996 reed men van Ravenna komend naar de eeuwige stad. Wat vóór hem opdoemde moet echter voor Otto en zijn gevolg een zeer teleurstellende indruk hebben opgeleverd waardoor ieder gedeprimeerd werd. De enorme muren rond de stad waren tamelijk gaaf maar daar binnen..... In de voorafgaande eeuwen waren telkens weer gedeelten verwoest; temidden van een gigantische puin-woestijn rezen hier en daar

de toren-burchten van de romeinse adel op. De kerken had men ook zo goed mogelijk hersteld en verder zag men veel resten van oude romeinse tempels, poorten en andere gebouwen. Zelfs op 16de eeuwse tekeningen van o.a.hollandse meesters ziet men een ruïneuze wirwar van gebouwen. Ook ziet men hoe onordelijk de stad weer is opgebouwd na de verwoestende overheersing van Hunnen, Barbaren en Gothen. Een kroniekschrijver spreekt van een ravengeslacht van oorlogszuchtige lieden, die elkaar met bruto geweld naar het leven stonden. Hier en daar waren kerken en kloosters gebouwd met gebruikmaking van materiaal dat van oude tempels was overgebleven. De gewone burgers betrokken nog resten van vroegere paleizen en openbare gebouwen uit de tijd van de heidense keizers. Het geheel maakte de indruk van een spookstad: vervallen paleizen, verwoeste tempels, gebroken zuilen en hier en daar een antiek beeld.

Merkwaardig genoeg trok deze met mystiek geladen sfeer velen aan en de bevolking leefde zelfs deels van de bedevaartgangers die bleven komen, ongeacht wie er aan de macht was.

Een dichter schreef:

"Niets is, O Roma, aan U gelijk; ook wanneer Gij in puinen ligt. Door de tijd werd Uw trots; de burchten van de Caesar liggen in puin; de hemelse tempels, zij liggen in het stof. Nooit echter heeft Chronos (de tijd) het vretende vuur of het zwaard, U geheel van Uw glans kunnen beroven".

Rome was niet alleen de antieke stad maar ook de zetel van de christenheid, in wiens aarde zoveel martelaren begraven lagen als men nergens elders in de bekende wereld vindt. Hier was het graf van Petrus, de Rots: "zelfs de poorten der hel kunnen haar niet overweldigen", zegt het nieuwe testament.

Om op het graf van Petrus te kunnen bidden hebben duizenden de gevaarvolle tocht ondernomen. Ook onze heilige stadgenoot Petrus Canisius is één van deze duizenden geweest.

Van een vroeg 10de eeus gedicht uit de stad Verona luidt de vertaling:

*"O edel Roma, heerseres der wereld
verhevenste van alle steden
rood gekleurd als rozen
door het bloed der martelaren;
wit van sneeuwitte lelies van maagden
wij begroeten U boven anderen
wij zegenen U : gegroet in alle eeuwigheid."*

VI OTTO III TOT KEIZER GEKROOND.

Het is begrijpelijk dat ook Otto de stad Rome zag zoals hiervoor beschreven. Zijn intocht in Rome verliep zonder enig incident en de keuze van de paus werd door de kardinalen bekrachtigd waarna geestelijkheid en volk dit deden bij acclamatie in de Sint Pieter. Gregorius eerste officiële handeling was de keizerskroning van Otto op Hemelvaartsdag 21 mei 996. Het moet een merkwaardig schouwspel zijn geweest: een 24-jarige paus en een 16-jarige keizer, die hier tevens de band Paus-Keizer bezegelden. Zoals de byzantijnse keizer in Konstantinopel de patriarch benoemde, zo benoemde de westerse keizer de paus. Otto zag zich als de plaatsbekleder van Christus en evenals Karel de Grote was hij beschermer en bevorderaar van de christelijke kerk. De keizer moest dan ook tijdens de kroning

zweren dat hij beschermer en verdediger, "protector ac defensor", van de kerk zou zijn. De wijding tot keizer, die de paus hem in ruil voor deze bescherming bood, was tevens een uitverkiezing Gods, een hoogheilige zaak als een vorm van seculier priesterschap. Om die reden droeg de keizer dan ook priestelijke gewaden tijdens de kroningsplechtigheden zoals: ondergewaad de alba met daarover de dalmatica en vervolgens de rijk geborduurde kroningsmantel. Al deze gewaden waren rijk met parels en symbolen versierd om de religieuze betekenis hiervan te benadrukken.

Tijdens zijn intocht in de kerk werden het processiekruis en de relieken van het ware Kruis van Christus vooraan megedragen evenals de heilige Lans welke Longinus tijdens de kruisdood gebruikt zou hebben en het rijkszwaard dat bezit zou zijn geweest van de H.Mauritius.

Slechts in Engeland kan men heden ten dage nog zien met welk een plechtigheid een koningskroning plaats vindt.

De duitse bisschoppen schreven in een brief aan Otto: "Wij hebben het De Heer te danken dat het wereldlijke regime en de kerk Gods door hun wederkerige bijstand gelukkig bloeien. Gij beiden, Gregorius en Otto, zijt door onoplosbare banden met elkaar verbonden, Uw handelingen kunnen niet uit elkaar gaan, want zoals bloedverwantschap U verbindt, zo ook trouwe aanhankelijkheid. Daarom moet Gij steeds hetzelfde willen, hetzelfde denken en dezelfde plannen maken, dan kunt Gij ook niet tot twee verschillende doelen geraken".

Nadat Otto meende dat zijn macht gevestigd was vertrok hij naar Verona en vandaar naar Duitsland, waar zijn aanwezigheid gewenst was.

Otto had in 996, tijdens zijn verblijf in Rome, Adelbertus leren kennen die bisschop van Praag was. Deze was Tsjech en had zijn opleiding genoten in Maagdeburg. De paus had deze zeer erudiete man tot bisschop gewijd met de opdracht de bekering van de Tsjechen in goede banen te leiden. De vrijheidslievende Tsjechen waren daar echter niet van gediend en Adelbertus' positie in Praag werd onhoudbaar en hij moest vluchten. Hij ging naar Rome voor nieuwe besprekingen maar hij trof het slecht omdat de paus juist was overleden. Met de nieuw benoemde paus Gregorius kon hij goed overweg en daar hij ook Otto ontmoette konden de besprekingen plaats vinden. Deze drie vatten toen het plan op om vanuit Maagdeburg te missioneren onder de Slavische volken. Reeds Otto's vader en grootvader wilden van Maagdeburg de gelijke maken van Aken. Zo ontving Adelbertus een nieuwe opdracht.

Het was echter een onrustige periode en al spoedig moest Otto weer uit Italië vertrekken omdat de aan de Elbe wonende Slaven het land van de Saksen binnenvielen. Tijdens deze veldtocht hoorde Otto dat Adelbert op 23 april 997 de marteldood was gestorven. De juiste plaats is niet bekend, maar het moet aan de oevers van de Weichsel geweest zijn. De beide mannen waren in Rome hechte vrienden geworden en de keizer werd dan ook zeer getroffen door dit bericht. Aan enkele gezellen, die aan het bloedbad waren ontkomen, droeg Otto op een levensbeschrijving van Adelbert op schrift te stellen.

De successen van Otto in Duitsland waren matig; hij kon evenwel een verdrag sluiten met de poolse vorst Boleslav en daardoor was de rust aan de oostgrens grotendeels verzekerd. Het is kenmerkend voor Otto, dat hij, na van Boleslav 'n deel der relieken gekregen te hebben, twee gedach-

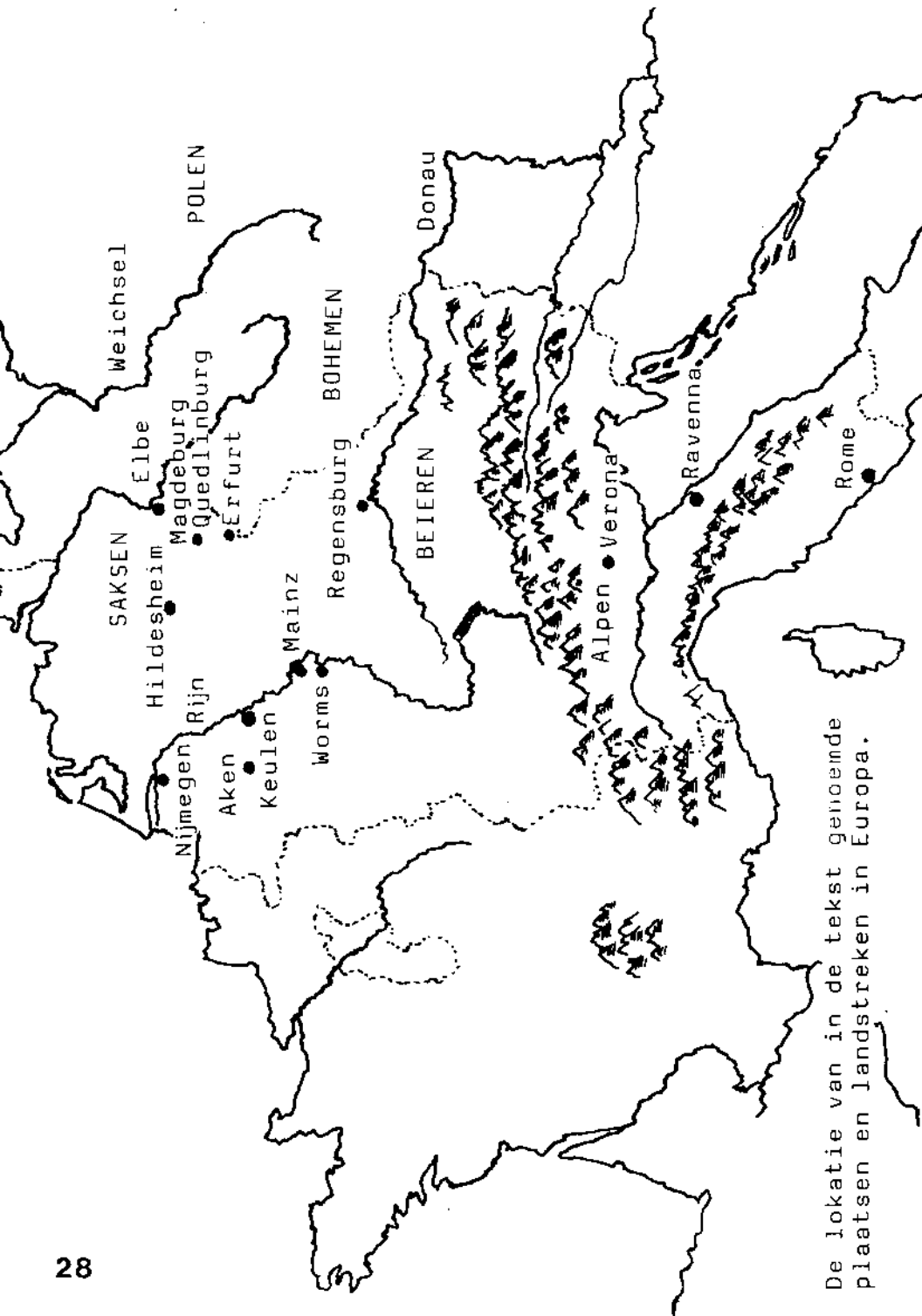
teniskerken liet bouwen waarvan één in Aken en één in Rome. Adelbert zette men bij in het poolse Gniezno en hij werd door paus Sylvester II heilig verklaard.

De Romeinen intussen moesten niets van die duitse paus hebben en zij wisten zich daarbij gesteund door Byzantium. Dit was veroorzaakt door een der eerste opdrachten van de paus waarin afgerekend moest worden met de machtige familie Crescenti, die een vetorecht had en grote invloed op de pauskeuze uitoefende. Gregorius bezat helaas in het begin niet de nodige doortastendheid en dat kwam hem duur te staan. Crescentius wierp zich op als romeins patricier en hersteller van de romeinse vrijheid tegen de vreemde bezetter. In 997 zette men Gregorius af en joeg hem naakt uit het Lateranen-paleis waarna hij de vlucht nam naar Pavia. Men vond een tegenpaus in Johannus Philagetos, een Griek die bisschop van Piacenza was. Het was een man die met Theophano uit Byzantium meekwam en later tot de leermeester van haar zoon Otto was aangesteld. Bij de doop van Otto was hij ook diens peter. Later bekleedde hij een vertrouwensfunctie, waarin hij met een gezantschap naar Byzantium werd gestuurd om daar voor Otto een "voor het purper geborene" bruid van de byzantijnse keizer te verwerven. Weliswaar was dat toen niet gelukt, maar het toont wel de positie die deze man had. Wel had het gezantschap een andere Griek meegebracht met name Leon, die de verbinding tussen Otto en Basilius II moest onderhouden. Hij was even eerzuchtig als zijn landgenoot Philagetos en hij was er op uit deze ten gronde te richten om er zelf beter van te worden; deze beiden waren afkomstig uit Rossano in Kalabrië. Met hulp van de in Rome machtige Crescentius en de toezegging van griekse hulptroepen uit het zuiden van Italië, weet

hij Johannus Philagetos te bewegen het pauselijk ambt te bekleden en deze neemt de naam aan van Johannus XVI.

Leon's bedoeling is om bij Otto in het gevlug te komen en gaat dan ook zelf naar Aken om Otto over de toestand in Rome in te lichten, terwijl hij zorgvuldig zijn eigen rol verzwijgt. Otto is vervuld van toorn en zint op wraak; hij beschouwt dit als hoogverraad. Het voorgaande jaar had hij nog gemeend alles onder controle te hebben en nu het hoogtepunt van zijn macht te hebben bereikt; nu dit weer!

Met een haastig bijeen geroepen leger gaat hij naar Pavia, waarheen Gregorius is gevlucht; deze neemt hij mee naar Rome en op 20 februari 998 staat hij aldaar voor de poorten. Zoals veelal is het volk van Rome verdeeld in zijn sympathieën en de stad valt dan ook zonder strijd terwijl Crescentius met een aantal getrouwen in de Engelenburcht vlucht. In feite waren deze adellijken in Rome slechts vrijbuiters die elkaar om het minste betwistten inzake eigen rechten en stukjes grond; kwam er een keizer met zijn leger over de Alpen dan onderwierpen zij zich. Zodra deze echter met het grootste deel van zijn leger was vertrokken, werden zijn vertegenwoordigers overvallen. Geen van de duitse keizers heeft in Rome lang vrede gekend en elke nog zo dure eed voor keizer of paus gezworen werd verbroken als diens macht te groot dreigde te worden. Zelfs de pausen uit eigen volk voortgekomen werden dikwijls zo behandeld en menig "plaatsbekleder" is dan ook uitgeschakeld door deze "edelen" omdat zij bevreesd waren de eigen zelfstandigheid te verliezen. Men voelde zich in het algemeen te goed voor welke macht dan ook. Toen Duitsland, Frankrijk en Engeland al lang grote staten waren was Italië nog een verzameling van diverse stadstaatjes en wilde bergstammen.

De lokatie van in de tekst genoemde plaatsen en landstroken in Europa.

Om Crescentius te overwinnen moest men zelfs belegeringsmachines inzetten en nadat de poging van Crescentius om alsnog te onderhandelen, door Otto was afgewezen, werd de burcht veroverd. Crescentius werd op de tinnen van de burcht onthoofd en zijn lijk werd door soldaten in de beneden stromende Tiber gegooid. Toen zal Otto niet hebben vermoed dat hij enige jaren later in dit kasteel zijn toevlucht zou moeten zoeken om zich tegen de volkswroede te beschermen.

Er heeft zich nog een merkwaardig feit voorgedaan dat door twee geschiedschrijvers is vermeld. De kroniekschrijver Petrus Damianus schrijft: "Na de terechtstelling van Crescentius nam Otto diens vrouw tot bijzit". Deze, toen al niet meer zo jonge vrouw, had twee volwassen kinderen, namelijk Rogata en Johannus. Deze laatste was reeds als gezant van zijn vader in 977 naar Konstantinopel gereisd. Waren er toen al plannen om Rome in handen van de byzantijnse keizer te spelen? Het lijkt er wel op. Ook de Adelbertsvita van de H. Bruno van Querfurt laat iets dergelijks doorschemeren. Bruno schrijft: "De schone jongeling (Otto) heeft zich niet verheugd in een vrouw als echtgenote, maar door het verleidelijke vlees, in ijdelheden (vanitatem) verward geweest".

Hier komt iets van de zeer gevoelige aard van Otto boven en men ziet dit ook duidelijk in het volgende voorval. De griekse tegenpaus, genaamd Johannus XVI, ziet zich alle steun ontnomen en de door Leon beloofde griekse troepen uit het zuiden komen niet en zijn geestelijkheid kiest, uit lijfsbehoud, ook niet meer zijn kant. Er staat hem niets anders meer te doen dan de vlucht te nemen. Hij verkleedt zich en neemt zijn toevlucht in een oude toren buiten Rome.

Daar door soldaten ontdekt zijnde laat hij onder bedreiging los dat hij de afgezette paus is. Bij de legeraanvoerder voorgeleid laat deze hem de ogen uitsteken en mishandelen. Zo bloedend wordt de ongelukkige op een ezel gezeten door de straten van Rome naar Otto gebracht die hem in een gevangenis laat opsluiten. De H. Nilus, een griek en kluizenaar in Rossano hoort van dit treurig lot en ondanks zijn 88 jaar onderneemt hij nog de tocht naar de eeuwige stad. Eenmaal daar aangekomen treft hij Otto en Paus Gregorius V tezamen in het Lateranen-paleis. Zij ontvangen de beroemde asceet zeer vriendelijk en ondersteunen hem persoonlijk bij het bestijgen van de vele trappen. Eenmaal gezeten verwijt Nilus de beiden hun zeer onchristelijke houding en de vroegere leermeester van Otto had toch zeker een beter lot verdiend vond hij. Deze terechtwijzing slaat aan en Otto breekt in tranen uit en belooft Johannes vrij te laten en onder de hoede van Nilus te stellen. Als boetedoening zal hij voor hem een klooster buiten Rome laten bouwen.

De tegenpaus gaat met Nilus mee en zij beiden vinden voorlopig onderdak in een herberg. Maar Gregorius is het blijkbaar niet met Otto eens en hij kan de smaad niet vergeten, die hem werd aangedaan toen hij naakt buiten werd geworpen. Hij laat Johannes weer oppakken en in de hal van de St. Pieter wordt deze met kerkelijke gewaden bekleed, die hem spottender wijs verkeerd-om worden aangetrokken. Ten aanschouwe van de samengestroomde mensen worden hem de paramenten weer van het lijf gerukt en daarna sleept men hem aan een touw door door de voorhal en over het plein waar de bronnen zijn. Vervolgens verdwijnt hij in een klooster. Hoewel Gregorius later via een kardinaal zijn excuses aanbiedt wil Johannes er niets van weten en vertrekt weer naar zijn kluizenarij. De wraak en het overwicht op

Otto was blijkbaar volkomen.

Gregorius heeft niet lang geregeerd en in februari 999 overlijdt hij na een kortstondige ziekte op 28-jarige leeftijd midden in een concilie; tijdens dit concilie werd een zware strijd geleverd om het bisdom Reims en men neemt aan dat hij werd vergiftigd. Hij ligt begraven in een oud-Christelijke sarcofaag uit de derde eeuw die in de z.g. vaticaanse catacomben geplaatst is. In ruw latijn wordt hij in het grafschrift geroemd omdat hij drie talen sprak terwijl eveneens zijn duitse afkomst en zijn pauskroning door zijn neef Otto III worden vermeld.

Als er wederom een nieuwe paus moet worden gekozen neemt Otto een fransman, Gerbert van Aurillac, zijn vroegere leermeester, raadgever en vriend, die dan de naam aanneemt van Sylvester II. Een zeer geleerd en beroemd man en met zeer veel belangstelling voor het klassieke verleden van Italië. In 998 had de paus hem reeds benoemd tot bisschop van Ravenna.

Voor korte tijd werd Rome de residentie van Otto III met aan zijn zijde de geleerdste man van zijn tijd, paus Sylvester II; dit bracht een geestelijke rustperiode. Men kan zich voorstellen dat hij in die tijd een paleis op de Aventijn heeft laten bouwen. Tevoren resideerden de duitse keizers in een klooster van de H. Bonifatius en de H. Alexios dat wellicht reeds door een van zijn voorvaders werd gebouwd, gezien de keuze van de patroonheiligen. Dit klooster wordt in oude documenten dan ook klooster-paleis genoemd. Van het paleis is niets meer over en een klein kerkje dat resteert en toegewijd is aan de H. Sebastiaan, is waarschijnlijk de paleiskapel geweest. Van de verbinding tussen kapel, paleis en klooster zijn nog restanten aanwezig en achter het barokke hoogaltaar zijn fresco's te zien die vóór

het jaar 1000 geschilderd kunnen zijn. De gebouwen eromheen bevatten resten van het Bonifatius-klooster, waar Otto verschillende kwesties over eigendomsrechten op een synode beslecht heeft.

Ook op een andere plaats in Rome kan men iets gewaar worden van het verblijf van Otto III. Op een eilandje in de Tiber ter hoogte van de volkswijk Trastevere staat een kerk en een ziekenhuis. Reeds in de oudheid schijnt hier iets dergelijks te zijn geweest en wellicht ook omdat men daar besmettelijke zieken gemakkelijk in afzondering kon houden. Otto stichtte of verbouwde hier een kerkje waar de heidenen al hun aesculaap-tempel hadden, welk heiligdom was toegewijd aan de god van gezondheid. Zestien zuilen stammen nog uit deze tempel en voor het hoogaltaar omgeeft een groep van afgesleten figuren de plaats waar uit een bron het heilbrengende water opborrelt. Deze figuren interpreteert men als Ottoons; een ervan zou Otto III kunnen zijn. Ook de klokketoren dateert van einde 10e eeuw. Nu was het in die tijd gewoonte een kerk belangrijker te maken door het schenken van relieken. Zo onderneemt Otto een expeditie naar het zuiden van Italië in februari 999. Hij trekt onder meer naar Napels, Capua, Gaeta en Beneventum en men is hem overal zeer onderdanig en gevechten worden vermeden. Alles blijft bij het oude. In Beneventum eist Otto de relieken op van de Apostel Bartholomeus en het stadsbestuur is er nogal verlegen mee en durft niet te weigeren; men geeft hem de gevraagde relieken. Na de dood van Otto vertelden ze echter dat ze niet de gevraagde relieken maar de overblijfselen van Paulinus van Nola hadden weggegeven. Dit wilden de Romeinen niet zo maar aannemen en zo wordt in dit kerkje nog steeds Bartholomeus vereerd.

Otto was echt een man van idealen en hij was geleerder dan zijn voorgangers, die tenslotte

wel de basis legden waarop Otto kon voortbouwen. Hij droomde van één rijk en één christenheid en paus en keizer zouden hierin gezamenlijk de verantwoordelijkheid dragen; Karel de Grote was hun voorbeeld. Sylvester II schrijft over Otto:

"Het Romeinse rijk is van ons. Zijn kracht steunt op Italië vruchtbaar aan levensmiddelen, op Germanië en Gallië vruchtbaar aan mensen en op het woongebied der dappere Slaven; gij zijt onze Augustus, geboren uit het edelste bloed (Theophano) overtreft gij Grieken in macht, de Romeinen regeert gij krachtens erfrecht. Gij munt uit in wel-sprekendheid en wijsheid."

Ook Sylvester II heeft niet lang geregeerd. Hij stierf in 1003 kort nadat ook Otto was overleden. Zijn grafmonument werd door Hongaren bekostigd omdat hij hen een Byzantijnse kroon had geschonken welke met emails was versierd. Men zou zich achteraf kunnen afvragen of deze emails geen geschenk waren van Otto aan de paus en afkomstig waren uit de erfenis van Otto's moeder Theophano; deze kroon is dan ook nu nog bekend als Theophanuskroon.

Na de expeditie in het zuiden verblijft Otto tot december 999 in Rome en gaat dan naar Farfa waar hij een abdij bezoekt en zich overgeeft aan geestelijke bespiegelingen. Hij reist verder naar Ravenna en vandaar naar Verona waar hij het kerstfeest viert. Blijkbaar is de winter voor deze zo geharde vorst geen beletsel om in januari de besneeuwde Brennerpas over te steken. Hij komt eind januari in Regensburg aan en in deze beierse hoofdstad wacht hem Hendrik II. Het is ondertussen het jaar 1000 geworden, een magisch getal. Ieder verwacht het einde van de wereld en velen doen boete of geven goederen weg aan kerken en kloosters. Het doel van Otto's tocht is een bedevaart naar het graf van zijn vermoorde vriend,

bisschop Adelbert. Via Meiszen komt hij in een klein plaatsje Eulau waar hem de poolse hertog Boleslav opwacht die hem op de tocht naar Gnesen, dat op diens grondgebied ligt, zal begeleiden. Bij aankomst in Gnesen stijgt Otto uit het zadel en gaat barrevoets naar de Kathedraal waar het gebeente van zijn vriend rust. Na gebeden te hebben worden twee pauselijke bullen voorgelezen. De één is Adelberts' heiligverklaring en de andere verheft Gnesen tot aartsbisdom. Hierop volgt een synode waar de nieuwe aartsbisschop Gaudentius wordt geïnstalleerd. Tijdens de daaropvolgende feestmaaltijd zet Otto zijn eigen kroon op het hoofd van Boleslav en noemt hem broeder en mede-arbeider van het rijk. Hij draagt tevens de keizerlijke rechten die hij in dit bisdom had over aan Boleslav hetgeen niet betekent dat Boleslav nu koning is. Otto laat dit achterwege om de andere hertogen niet tegen zich in het harnas te jagen. In gezelschap van Boleslav gaat hij vervolgens naar Maagdeburg waar hij op palmzondag aanwezig is. Hier neemt Boleslav afscheid en Otto reist haastig door naar Quedlinburg waar hij de paasdagen doorbrengt.

Reeds zijn vader en grootvader vierden hier graag hun pasen en dit is dan ook het eigenlijke vaderland van de saksische Ottonen. Begeleid door abdis Adelheid bezoekt hij de crypta waar zijn voorvaderen rusten.

Na pasen rijdt hij met gevolg westwaarts in de richting Aken waar een synode zal worden gehouden. Bij deze gelegenheid zal Otto de van Boleslav ontvangen relieken van Adelbert plechtig overdragen en ter ere van hem in Aken een kerk en klooster stichten.

Het verlangen naar de voorvaderen is zo groot dat hij met Karel de Grote persoonlijk geconfronteerd wil worden. Het jaar 1000 was door velen met schrik verwacht en men leefde in de

veronderstelling van een tweede wederkomst van Christus. Sommigen verkochten hun bezit en anderen leefden er maar op los. Was het juist daarom dat Otto in dit jaar en in het diepste geheim het grafgewelf van Karel de Grote liet openen? In de nacht en in het bijzijn van twee bisschoppen en graaf Otto van Lumello liet hij het plaveisel in het Mariakoor openbreken. Hoewel men de juiste plaats niet meer wist zullen er duidelijke aanwijzingen geweest zijn om juist dáár te zoeken; men had succes. Een Noord-Italiaanse kroniekschrijver uit het klooster Novalesse heeft de gebeurtenis opgetekend in 1025 en zijn zegsman is de eerdergenoemde graaf Otto van Lumello. Uit deze kronieken citeer ik het volgende:

"Wij gingen toen naar Karel, hij lag niet zoals andere doden, maar zat op een troon alsof hij nog leefde; hij had een gouden kroon op zijn hoofd en hield in zijn handen, welke door handschoenen waren bedekt, een scepter. De vingernagels hadden zich door de handschoenen geboord. Boven hem was een plafond van kalk en marmer en we moesten dit doorbreken voordat we binnen konden. Toen we dit gedaan hadden kwam een sterke reuk ons tegemoet. Wij bewezen Karel direct onze hulde door kniebuiging en keizer Otto bekleedde hem ter plaatse met witte gewaden, sneed hem de nagels af en bracht dat wat schade geleden had weer in orde. Verder had Karel nog geen van zijn ledematen door ontbinding verloren; alleen de neustop, welke door Otto werd vervangen met een goud (sic.)prothese. Hij trok een tand uit Karel's mond en liet de toegang tot de grafkelder dicht maken. Daarna verwijderde hij zich."

Terwijl enigen hun medewerking verleenden spraken anderen er schande van; het was in hun ogen regelrechte grafschennis. In de Hildesheimer anna-

len wordt geschreven: "Hij (Otto) liet in tegenstelling met de kerkelijke bepalingen, het gebeente van Karel de Grote uitgraven; daarom trof hem de straf van de eeuwige wreker, want Karel verscheen hem na dit zware vergrijp en voorspelde hem.....(een slechte toekomst). Deze voorspelling staat niet verder in de tekst, maar twee jaar nadien overleed hij.

We moeten bij deze nieuwsgierigheid wel in aanmerking nemen dat Otto nog geen twintig jaar oud was. Misschien heeft zijn drang tot het mystieke en de zware regeringslast op zijn jonge schouders, hem doen besluiten een gang naar zijn grote voorouder te maken. De kroniekschrijver Thietmar van Merseburg zegt vrijwel hetzelfde alleen korter in de volgende bewoordingen:

"Omdat de keizer in twijfel verkeerde over de plaats waar het gebeente van Karel rustte, liet hij dáár waar men het vermoedde, heimelijk de vloer openbreken en graven tot ze een koninklijke zetel hadden gevonden.... Hij nam het gouden kruis welke het lijk om de hals hing, benevens een deel van zijn kleding welk nog ongedeerd was en hij legde het overige eerbiedig terug".

Datgene wat Otto meeneemt is typisch voor de reliekenverering van die tijd; de kleding waarvan de textiel-relieken de oudste van de kerk zijn. In het nieuwe testament wordt reeds gesproken over het aanraken van Christus kleding in de handelingen der apostelen. Dan is ook het borstkruis een belangrijk reliek; men vindt diverse borstkruisen in schatkamers van oude kerken zoals het borstkruis van Servatius in Maastricht. Ook de tandrelik is in meerdere middeleeuwse relieken terug te vinden.

In hoeverre we deze mededeling moeten geloven? Diverse wetenschappers houden het voor mogelijk dat Karel zittend is begraven. Ruim 150 jaar later zal Frederik Barbarossa nogmaals het graf laten openen; jammer genoeg is hiervan geen ooggetuige-verslag bewaard. De gebeurtenis heeft altijd tot de verbeelding gesproken. Zo heeft Alfred Rethel in het raadhuis van Aken een aantal fresco's op de muren geschilderd in de jaren 1841-1844, waarin ook dit verhaal werd weergegeven. Helaas is deze fresco in 1943 door bommen vernield.

In mei van het jaar 1000 werd Otto weer genoodzaakt naar Rome te trekken wegens politieke wantoestanden. Het moet beslist zeer dringend zijn geweest, want in de barre italiaanse zomerhitte naar Rome waar de pontijnse moerassen juist dan berucht zijn om hun giftige uitstraling; de malaria was er het bekende gevolg van. Kwelden hem reeds bange voorgevoelens? Landbert schrijft over de H. Heribert, bisschop van Keulen: "Ze beloofden elkaar dat, wanneer één van beiden in het klimaat van Italië om zou komen, de ander voor het zieleheil van de overledene een klooster zou stichten. De heilige heeft zijn belofte ingelost door de abdij Deutz te stichten tegenover de stad Keulen.

In juni 1000 is Otto in het Zwitserse Chur, op 6 juli in Pavia en volgens de oorkonde op 15 augustus in Rome op het feest van Maria Hemelvaart. Misschien was hij er zelfs nog eerder, want Sylvester II werd eerder reeds in de kerk Santa Sabina door het gepeupel bedreigd. Herfst en winter van dat jaar brengt hij door in Rome. Aan de paus schenkt hij nog nieuw grondgebied, waarbij de schenking van keizer Konstantijn in de 4e eeuw als een "vervalsing" wordt gekenmerkt.

Op 4 januari 1001 verschijnt zijn vriend Bernward bisschop van Hildesheim in Rome om met de paus en Otto te spreken over de grote onenigheid die hij heeft met het stift te Gandersheim.

Zag Gerbert zich als Sylvester II een opvolger van Sylvester I (314-335), Otto zag zich een opvolger van keizer Konstantijn de Grote, die in 313 het christendom vrijheid van godsdienst had gegeven en aan het eind van zijn leven min of meer het christendom tot staats-religie verhieft.

Maar de mensen in Rome zagen dit zeker niet zo en voor hen was en bleef Otto een germaanse barbaar die hun land bezet had. Zijn landgenoot ziet het als kroniekschrijver anders en over het jaar 1001 schrijft hij dan ook: "De duivel is in de harten van de Romeinen gevaren, de vader van vele listen en boosheid....Hij blies hen gif in en bepraatte hen met zijn drie-spitsige tong dat ze de hand aan de keizer zelf zouden slaan..." Ze overvielen het paleis op de Aventijn, welke overval een voorgeschiedenis had.

Niet alleen in Rome zelf was Otto's gezag moeilijk te handhaven maar vaak ook in de rest van Italië, ook al kwam het meestal niet tot openlijke opstand. Maar de stad Fivoli zag in 1001 de kans schoon en de stad werd door Otto belegerd. Maar in tegenstelling tot de gewoonte liet hij de muren niet slechten en ook liet hij na om de raddraaiers op te hangen; hij liet genade voor recht gelden en spaarde de stad. Hierin zag de adel van Rome een bewijs van zwakte. Een door Otto bevoorrecht edelman, graaf Gregorius van Tuscula, nam hem deze zwakte zeer kwalijk omdat hij verwachtte met de stad beleend te worden. Bij Otto's terugkeer in Rome bewerkte deze graaf een oproer met behulp van de oude aanhangers van Crescentius. Deze belegerden daarop het keizerlijk paleis.

Een onvergeeflijke fout van Otto was om zijn troepen buiten de stad te legeren; nu de legerleiders moesten ingrijpen waren de stadpoorten al gesloten en slechts de Engelenburcht aan de rand van de eigenlijke stad was met Otto's soldaten bezet. Als de keizer die burcht kon bereiken was hij in de nabijheid van de weiden van Nero waar het gros van zijn troepen gelegerd was. Met een kleine groep besloot Otto zich vanuit zijn paleis een weg te banen. Al vechtend ging het door de nauwe gasjes naar de burcht. Bisschop Bernward greep de heilige Lans als talisman. Dit magische veldteken, waarin een deel van de spijker van Christus was verwerkt, had reeds op het Lechfeld tegen de Hongaren wonderen verricht. De tocht lukte inderdaad.

Het ongewone van de opstand was dat de adel niet wachtte om tot opstand te komen tot Otto de stad had verlaten, maar nu reeds de Aventijn belegerde. De edelen wilden hem gevangen nemen en voor de rechter slepen. Vanaf het kasteel zag hij de volks-oplopen die hem buiten bedreigden. Otto was slechts treurig en misschien zocht hij wel de dood nu zovele illusies vervlogen waren. Hij liet de poorten openen en begaf zich onder de opstandelingen. In navolging van een antieke veldheer probeerde hij de mensen door zijn woorden tot reden te brengen. Door een ooggetuige zijn die woorden als volgt aan ons overgeleverd: "Met bleek gezicht en van hartstocht bevende stem zei hij, met één blik allen omvattend, Dat zijt gij dus, gij, die ik mijn romeinen noemde...ik heb U in de verste regionen van mijn rijk geleid, daar waar zelfs Uw vaders, toen zij nog de aardkring beheersten, nooit een voet hadden gezet. Ik heb U als mijn zonen beschouwd, als kinderen die ik boven allen de voorkeur gaf, om mij daarmee de haat en nijd van anderen op de hals te halen. En nu tot dank zijt gij mij, uw vader, in de rug aangevallen en hebt gij mijn

vrienden gedood en hebt mij uit Uw gemeenschap gestoten."

De macht van het woord overwon en hier ligt ook het bewijs dat Otto de taal goed beheerste en er een bijzondere kracht van hem uitging, die zijn gehoor imponeerde. De haat keerde zich nu tegen de opstokers die hem half dood voor de voeten ge-goid werden.

Al was dit avontuur nu goed afgelopen, de paus zowel als Bernward en Otto voelden zich be-list niet veilig. Het klooster-paleis was niet als vesting gebouwd, hoewel diverse adellijke fa-milies er wel hun burchten of versterkingen op na hielden. De toestand waarin het gepeupel men-sen voor zijn ogen had vermoord om de keizer een genoegene menen te doen, had hem wel de ogen ge-opend; als deze romeinen in woede ontstaken was er met hen niets te beginnen....Hij gaf Rome op.

Het was slechts theater had Otto begrepen en de ommekeer had niets te betekenen. De plaats van de keizer werd onhoudbaar. Een ooggetuige schrijft: "Woordeloos besteeg hij zijn paard; omgeven door gevolg, de paus en bisschop Bernward vertrok hij naar het leger via de Porta Flaminia. De toeschouwers huilden....". Het was 16 februari 1001 Met het leger dat even buiten Rome lag gaat hij naar de kleine burcht Paterno op de noord-west-helling van het Soracto-gebergte en 40 km. noor-delijk van Rome. Melancholiek en ziek naar hart en geest zoekt hij daar rust. De schuld zoekt hij niet bij anderen maar bij zichzelf. Het oordeel van God die geen gebruik wenst te maken van zijn dien-sten. Vanuit Paterno vertrekt hij naar Ravenna en daar in het paleis van zijn vader leek alles be-ter te overzien hoewel hij er geen rust vond. Volgens Bruno liep hij 'snachts slapeloos door het paleis en hij voelde vooral berouw over het door hem vergoten bloed.

Met streng vasten kastijdde hij zijn lichaam en slechts op zondag en donderdag vastte hij niet. Deze geesteshouding kenmerkt de laatste jaren van zijn regering. Hij bezoekt verschillende hei-ligdommen. Reeds vroeger mocht hij zich graag om-geven met oudere wijze mannen zoals Adelbertus, Nilus en Romualdus van Ravenna.

Tijdens zijn verblijf in Ravenna wordt hij be-zocht door Peter II Orseolo en met hem heeft hij een geheim verdrag gesloten. Nadat het gezant-schap weg is zegt Otto dat hij naar de abdij Pom-posa nabij Comacchio zal gaan en slechts verge-zeld van Frederik van Ravenna en Heinrich van Luxemburg vertrekt hij. In Pomposa aangekomen gaat hij echter niet naar de abdij maar naar de kust waar hem een vriend van de Doge en de kro-niekschrijver Diaconus met klein gevolg opwacht. Zij hebben een kleine boot bij zich en na een dag en nacht roeien komt men bij het eiland S.Servolo aan waar de Doge van Venetië op keizer Otto ge-wacht heeft. Hier bespreekt men een nieuw plan en bij volslagen duisternis vaart men naar de stad Venetië. Drie dagen is hij daar te gast en hij woont in een ontoegankelijke toren van het dogenpaleis en bijna niemand weet wie hij is. Wel houdt hij intussen als peter de dochter van de Doge ten doop in de San Marco terwijl de Doge met graaf Hendrik II te Pomposa aan het onder-handelen is. Men weet niet met zekerheid waar-over het ging en men gist over de verovering van Dalmatië. Otto kwam in het geheim om de vrij-hed van de stad niet aan te tasten en na de on-derhandelingen vertrekt hij weer naar Ravenna waar hem andermaal de melancholie overvalt. Hij raadpleegt de H. Romualdus over intrede in het klooster. Deze zegt ja; maar het komt er niet van want Otto ziet er op het laatst toch van af.

Paus Sylvester die nog steeds in Ravenna is, raadt hem aan een pelgrimstocht naar Jerusalem te ondernemen of mede te strijden om het bezit van deze stad die in de handen der Turken is. Maar ook ditmaal wint de zucht om Rome te herwinnen het van de religieuze intentie. Midden mei 1001 trekt hij opnieuw tegen Rome op, dat hij ditmaal niet vanuit het noorden maar vanaf het zuiden benadert, waardoor hij hoopte de romeinen van hun zuidelijke vrienden te kunnen afsnijden. Eerst probeert hij te onderhandelen; als dit geen resultaat heeft en de stadspoorten gesloten blijven wordt door de woede van de keizer de omgeving van de stad, de campagna getroffen. Na deze verwoesting trok hij naar Beneventum, de stad die hem de gehoorzaamheid opzegde en ook daar werd de omgeving één puinhoop en kon de stad niet worden ingenomen. Daar de hitte van de midden-zomerperiode schadelijk was voor zijn troepen trok hij zich terug op de burcht Paterno.

In september 1001 is hij weer in Ravenna en laat hij Arnulf, bisschop van Milaan, komen om aan de spits van een gezantschap naar Byzantium te gaan om voor de tweede maal aan Basilius II een bruid te vragen. Dit tweede verzoek wordt niet door de keizer afgeslagen en men weet niet waarom nu wél wordt toegestemd. Misschien kan het te maken hebben gehad met de venetiaanse onderhandelingen. Voor kerstmis 1001 gaat Zoë, een nicht van de byzantijnse keizer, scheep naar Italië.

Eensklaps schijnt Otto's wankelmoedigheid te zijn verdwenen. Hij stuurt ijlboten naar Duitsland; de rijksgrotten moeten troepen verzamelen en hem te hulp komen. Ook de bisschoppen worden opgeroepen voor een synode te Todi. Maar dit nieuwe bevel veroorzaakt slechts wrevel in

Duitsland; men wil niet meer opkomen voor die romeinse wensdroom van hun keizer en te lang ook is de keizer uit zijn land weg geweest. Dat heeft kwaad bloed gezet. Reeds lang deden deze rijksgrotten wat hen goeddacht en zij vinden verschillende bisschoppen, de vroegere steun van het Ottoonse rijk, aan hun kant. Men weigert gewoon mensen te sturen en daarbij komt nog dat men tegen die zware tocht opziet, die over de Alpen gemaakt moet worden tegen het begin van de winter. Zo verschijnen slechts enkele contingents in Italië. Ondertussen heeft Hugo van Toscane paus Sylvester bewogen weer naar Rome terug te keren terwijl Bernward ziek naar Duitsland is vertrokken. Otto gaat naar Todi wegens de geplande synode. Nog eenmaal gaat hij naar zijn vriend en kluizenaar Romualdus van Ravenna en deze voorspelt hem: "Gij zult Ravenna niet meer terugzien".

Nauwelijks is Otto in Todi aangekomen of hij krijgt bericht dat zijn machtige vriend Hugo van Toscane is overleden. Zowel paus als keizer verliezen in hem een beschermer.

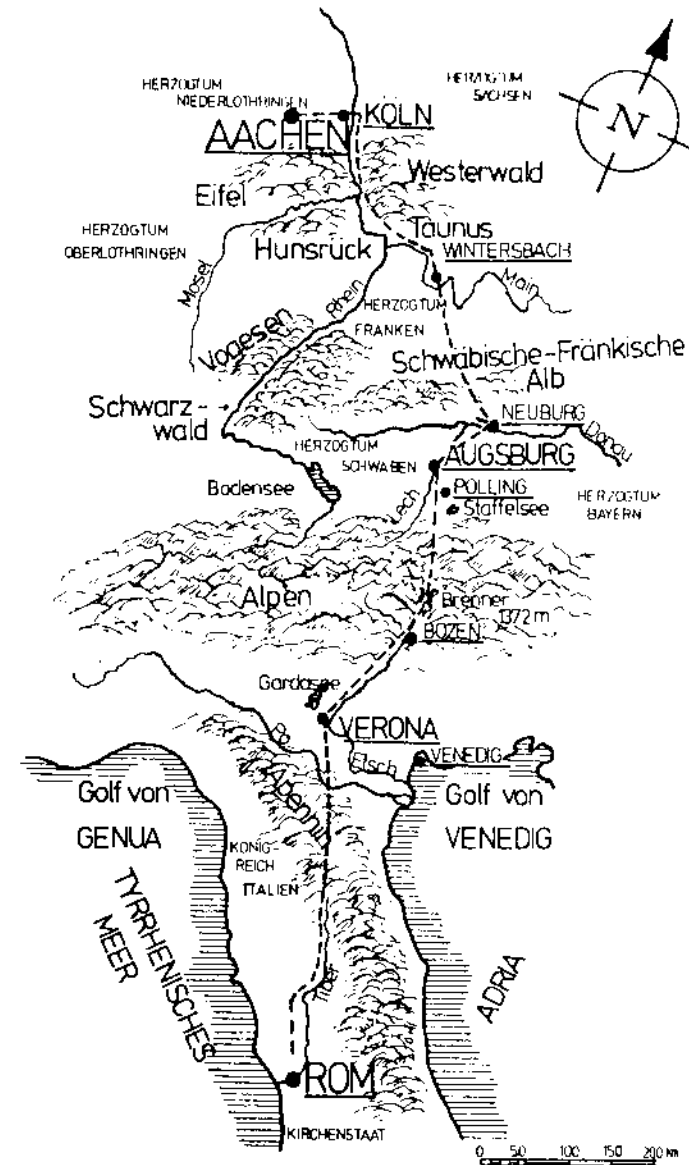
Aartsbisschop Bruno van Querfort typeert de toestand als volgt: "Dit was de zonde van de keizer, dat hij het land van zijn geboorte, het geliefde Duitsland niet meer wilde zien; zoals een oude heidense koning bemoeide hij zich doelloos met het door ouderdom rot geworden Rome".

Adelheid, daar in het verre klooster in de Elzas had het al aan zien komen. De milde en zeer religieus en profetisch aangelegde vrouw was de laatste jaren zeer getroffen; zij verliest haar geliefde dochter Mathilde en haar vrienden, bisschoppen Witerold van Straszburg en Franco van Worms ontvallen haar. Zij ziet zich omgeven door de dood. Zoals de kroniekschrijver van Merseburg meedeelt krijgt ze op een

dag midden in het gebed een visioen en ze valt languit op de grond en roept in trance-toestand: "Heer in de hemel...help, help... mijn zoon de koning...ik zie hem...velen zullen in Italië de dood vinden...en dan zal hij er ook verkwijnen... hij Otto van het keizerlijk geslacht".

Als Thankmar op 11 januari 1002 afscheid van de keizer neemt, moet Otto hem op zijn bezorgde vragen antwoorden dat hij koorts heeft; hij ziet er bleek en vervallen uit. Ook andere vorsten die hem vanuit Duitsland bezochten was dat opgevallen en te goed herkenden zij de verschijnselen van Malaria waarvoor geen kruid was gewassen. Otto werd met de dag magerder en zag zijn stervensuur naderen. Hij liet de relieken die hij meevoerde bij zijn bed zetten zoals de kruisreliëk van Christus en de heilige lans. Aan bisschop Heribert van Keulen overhandigde hij de rijksinsignieën, kroon, scepter, rijksappel en zwaard en droeg hem op hem in Aken te begraven. Bij zijn sterven waren aanwezig: paus Sylvester, bisschop Heribert, Notker van Luik en enkele niet met name genoemde bisschoppen uit Duitsland en diverse krijgsmakkers. Otto overleed 23 januari 1002.

Omdat Otto in Aken begraven wilde worden moest zijn lijk na balseming door half Italië vervoerd worden. Men poogde zijn dood geheim te houden. Immers ook de paus was door Otto benoemd en de tegenstanders zouden zeker hun kans waarnemen terwijl eveneens veel anderen zich van hun beschermer beroofd zagen. Door middel van ijsboden liet men de aanwezige troepen te Paterino bijeen komen. Bij gebrek aan paarden moesten gewonden in de omgeving van Rome blijven zo vertellen de annalen van Quedlinburg en de kroniekschrijver gaat verder: "Een zo gewichtige gebeur-

Tocht met het stoffelijk overschot van Otto III in het jaar 1002.
(naar P. en S. Emonts-Pohl)

tenis kon ondertussen niet lang verborgen blijven en zo hoorden onze romeinse vijanden er al gauw van. In mateloos fanatisme begonnen ze een strijd die in alle eeuwigheid te vervloeken is. Ze kwamen op ons afgestormd alsof ze moesten vechten voor hun leven en vaderland en ze probeerden het lichaam van de keizer te roven maar de opzet mislukte. De tocht over de besneeuwde bergen werd ook vaak 's nachts voortgezet bij het licht van fakkels en soms vechtend tegen belagers. Na vijf dagen bereikte men Verona en in die minder vijandelijke omgeving kon men eerst op adem komen. Ten slotte brachten de onzen na een overwinning, hun kostbare schat, hun dure last over de besneeuwde toppen van de Alpen in veiligheid".

Het was een tragisch einde, dat nog werd versterkt door het feit dat tijdens deze terugtocht in Bari, in zuid-Italië een schip aanlegde met aan boord prinses Zoë, de "porphyrogenetis", de "voor het purper geborene" prinses uit de familie van de byzantijnse keizer Basilius II. Zij was bestemd tot bruid van Otto.

De geschiedenis van Europa heeft toen een beslissende wending genomen.

Eenmaal over de Alpen waren de moeilijkheden nog niet voorbij. In het dal van de Lech in de plaats Rolling, een "hof" van de bisschop van Augsburg, wachtte keizer Hendrik II de stoet op. Hij dwong bisschop Heribert tot uitlevering van de rijksinsignien en graag had Hendrik het lichaam van Otto in Beieren gehouden maar hij respecteerde de wens van de overledene. Zelf begeleidde hij de treurige stoet door zijn hertogdom naar Augsburg. Hier zette men de ingewanden van de dode keizer, bewaard in twee vaten, bij in de kapel van de H.Ulrich. Hendrik volgde de stoet langs de Lech tot in Neuburg.

Eind maart kwam de stoet in Keulen aan en op maandag na Palmzondag baarde men het lichaam op in de St. Severinskerk, op dinsdag in de kerk waar zijn moeder begraven lag, de St. Pantaleon en woensdag 1 april in de St. Gereon. Tenslotte werd op Witte Donderdag het lichaam in de hoge Domkerk opgebaard en kon men op Goede Vrijdag de begrafenisstoet voortzetten zodat op Paaszaterdag het einddoel Aken werd bereikt. Hier volgde op eerste Paasdag 5 april 1002 de bijzetting. Een merkwaardiger Pasen zal Aken wel nooit meer beleefd hebben. Hij ligt daar begraven midden voor het priesterkoor onder de achthoekige kroonluchter, die daar later door keizer Barbarossa is aangebracht. Er voor staat het kleine altaar met het gouden antependium dat door een latere keizer werd geschonken; misschien wel Hendrik II die de heilige genoemd wordt. Aan de rechterkant de "gouden" preekstoel bedekt met grote Egyptische ivoren en versierd met bergkristallen en half-edelstenen van antieke herkomst. Daar in de Dom van Keulen ligt Otto begraven nabij zijn grote voorvader Karel de Grote in een bouwwerk dat een navolging is van de byzantijnse kerken te Ravenna.

Het graf van Otto liet men echter niet met rust. In 1414 vergrootte men de keizerlijke kapel met een enorm groot en hoog koor gelijk aan de Chapelle te Parijs. De grote sarcophaag werd verplaatst naar het midden van dit nieuwe koor. In de tijd van de franse revolutie deed bisschop Berdolet, een zetbaas van Napoleon, de sarcophaag afbreken en de daarbij behorende 7-armige kandelaar in Parijs omsmelten. Bij die gelegenheid deed de franse préfet Méchin in aanwezigheid van de kerkmeester de Bey, het graf openen en het gebeente er uit nemen. Het gebeente zou dan naar Parijs gebracht zijn, nadat enkele resten

onder de aanwezigen waren verdeeld. Volgens anderen zou het gebeente opnieuw ter aarde zijn besteld op de reeds lang opgeheven begraafplaats aan de Monheimsallée. Thans ligt er een grote stenen plaat waarop in het latijn de hieronder vertaalde tekst is aangebracht:

Het grootse bronzen monument
hetwelk de vrome geest
van onze voorvaderen had opgericht
werd op een kwade dag tot puin gemaakt
en wel verwoest.
De kunst treurt omdat een eenvoudige steen
het weggeruimde vervangen moest.

SIC TRANSIT GLORIA MUNDI.

Arnhem, Pasen 1986
Henk Schoonwater

NASCHRIFT.

Indien men zich zou beperken tot slechts het lezen van het voorafgaande, zou bij velen de indruk achterblijven van een machtsstrijd. Maar boven dit alles rijzen de goede dingen uit. Juist in die tiende eeuw waarin Ottonen-keizers regeren is Duitsland gegroeid van een barbaars land tot een christelijke eenheid. Het ottoonse tijdperk is van onschatbaar belang geweest en in de daarop volgende eeuwen heeft men er de vruchten van kunnen plukken. Door middel van consolidering en verbreiding van het christendom heeft de cultuur vat gekregen op dit volk, het nederlandse volk inbegrepen. Overal in het land verzezen grote en kleinere kerken met bijbehorende kloosters en scholen en elk van deze gemeenschappen was een cultureel uitstralingspunt. Volgens voorbeeld van Karel de Grote hebben de Ottonen-keizers en hun saksische families de kunst en kunstenaars bevoorrecht.

Voor wat Otto III betreft, zijn in de uitgave "Theophanu en het Valkhof" meerdere voorbeelden te vinden. Otto's bijzondere zorg betrof ook de paleiskapel te Aken. Hij schonk haar liturgische voorwerpen waarvan enkele nog in de schatkamer aanwezig zijn. Ook riep hij italiaanse schilders naar Duitsland om de kerken met fresco's te versieren. Voor wat Aken betreft was dit ene Johannus, "van natie en taal italiaan", zoals het in de "Vita van Baldericus" staat. Als beloning wordt hij zelfs met een bisdom verrijkt, zo hoog werd zijn kunstvaardigheid aangeslagen. Men denkt dat hij ook werkzaam is geweest als miniaturist. Hoewel onder zijn opvolger vervaardigd, zou Otto wel eens de stichter kunnen zijn van het gouden antependium voor het altaar

in de Dom van Aken.

Een groot bevorderaar van kunsten was ook zijn leraar en raadgever, de latere bisschop Bernward van Hildesheim. Niet alleen de deuren en de z.g. Christuszuil in deze Dom getuigen van zijn rol als kunst-bevorderaar maar ook de talloze voorwerpen in de schatkamer. Hetzelfde kan worden gezegd van de kanselier van het Rijk, bisschop Willigis van Mainz, waar evenals in Aken een scriptorium schijnt te zijn geweest waar boeken met de hand geschreven werden en feestelijk werden "verlucht"

Otto gaf ook uit eigen bezit, dikwijls van zijn moeder geërfd, veel weg. Zo kreeg bisschop Bernward een evangelie-boekband die zich nog steeds in de domschat van Hildesheim bevindt. De abdij van Echternach kreeg een evangeliarium met gouden boekband en in Quedlinburg bevindt zich nog een relieken-kistje, versierd met stenen en emails dat Otto eens zijn zus, de abdis Adelheid gaf.

Door zijn grote geestesgaven noemde men Otto reeds tijdens zijn leven het "mirabilia mundi", het wonder van de wereld. Het zien van de oude bouwwerken in Rome had zijn geest gescherpt en hij was er vol bewondering over. Men ging niet alleen bouwwerken imiteren doch ook de schilderkunst. Ook nam men uit Italië veel gesneden half-edelstenen mee, waarop mythologische figuren uit de heidense oudheid waren afgebeeld. Niettegenstaande de naaktheid van de hierop afgebeelde dames, werden deze stenen toch waardig bevonden als reliekenversiering te dienen van schrijnen en voordraagkruisen. Dikwijls was op de plaats van het Christushoofd dat van een romeins keizer geplaatst zoals het Lotharkruis te Aken. Otto wist ook profijt van de kunst te trekken.

In de geschenken liet hij zich afbeelden als stichter op een troon gezeten met daaromheen symbolische, huldebrennende figuren van franse, duitse, romeinse en slavische origine. Wij kennen twee boeken met dergelijke miniaturen.

De Ottoonse tijd was een tijd van grote cultuur, enorme bouwbedrijvigheid, godsdienstige opbloei en een tijd van heiligen- en reliekenverering, een toppunt van kerkelijke kunst.

UIT NIJMEEGS BRONNENBOEK: BEZOEKEN VAN OTTO III AAN NIJMEGEN

- 985: 20 augustus bevestigt Otto vanuit Nijmegen vrije abtkeus en immunitet voor het klooster Kornelimunster bij Aken.
25 augustus maakt Otto te Nijmegen diverse goederen allodiaal t.b.v. graaf Dirk II van Holland, die deze goederen van hem in leen hield.
- 987: 27 februari wordt vanuit Nijmegen het klooster Stablo-Malmédy bevestigd in het bezit van de koninklijke bescherming en verleent Otto de monniken het recht uit hun midden de abt te kiezen.
- 991: Eind mei tot medio juni verblijft Otto te Nijmegen en sterft zijn moeder Theophanu in Nijmegen plotseling midden juni.
28 mei bevestigt Otto het bisdom Kamerijk in de immunitet en verleent het tol en de munt in de stad.
- 995: 31 maart schenkt Otto de provincies Ponzowa en Crossen aan het bisdom Zeits.
- 996: 18 december wordt te Nijmegen de Rijksdag bijeen geroepen en meldt de kroniekschrijver:

"aangezien de koning in diepgaand beraad maatregelen wilde treffen om de veiligheid van die plaats voor de toekomst te waarborgen, heeft hij te Nijmegen een Rijksdag bijeen geroepen..."

Eveneens op 18 december 996, de kroniek: "Otto kent, na het oordeel op een vergadering te Nijmegen geveld, inzake de geschillen van graaf Balderik en zijn echtgenote Adela met het klooster Elten, aan dat klooster diverse goederen en opbrengsten toe..."

ENKELE TIJDSAANDUIDINGEN.

- 972 Huwelijk Otto II en Theophanu
- 973 Otto I sterft en is te Maagdeburg begraven
- 973-983 regering Otto II
- 980 Geboorte Otto III in Ketelwald
- 984 Ontvoering van Otto III
- 991 15-06 sterfdag Theophanu; Adelheid regentes.
- 996 Otto meerderjarig; kroning tot keizer
- 998 Oproer te Rome onder Crescentius
Otto's bedevaart naar graf H. Adelbert.
- 1000 Otto opent het graf van Karel de Grote.
- 1000 Otto naar Rome
Romeinen overvallen paleis van Otto in Rome
- 1001 Otto vlucht uit Rome
- 1002 Otto's dood in Paterno en begrafenis in
Aken.

--
-